

ES VAIRS NEBĒGU
PA SAPNIEM

Man netic, ka tā tiešām bija

Māra Ozola

Ex Vilemsone

Valentīnas Gašpuites vāka mākslinieciskais noformējums

Korektore *Anete Vinķele*

Maketētāja *Anna Liepiņa*

UDK

Oz

© Māra Ozola, teksts, 2020

© Vāka mākslinieciskais noformējums - Valentīna Gašpuite, 2020

ISBN

Izdevējs - Silvija Ozola, Latvija

Tas bija sen. Tik ļoti sen, ka daudz kas jau pagaisis no atmiņas. Citā laikmetā, citā gadsimtā, citā dzīvē. Ja dažkārt ataust kāds mirklis no tiem laikiem, reizēm negribas ticēt – vai tiešām tas viss ir noticis, turklāt ar mani? Bet tas gadās reti.

Laiks ir tāda dīvaina lieta. Mēs to neredzam, bieži arī nejūtam, bet tas vienmēr atstāj pēdas. Domās, sejā, arī lietās. Tā laika pēdas es ierobežoju, vismaz tās, kas bija pierakstītas. Viss glabājās vecā, pussaplīsušā kartona kastē kopā ar citiem nezināmai vajadzībai noliktiem papīriem. Sākumā to turējām bēnoņos. Kad, ģimenei pieaugot, radās vajadzība izbūvēt papildus istabas, kasti pārvietojām uz garāžu. Tur tā brīdi mētājās visiem par traucēkli, līdz tika pārcelta uz pažobeli. Pēc septiņpadsmit gadiem pārmaiņas skāra arī šo attālo vietu.

Tā bija dīvaina sajūta – satikt savu pagājušo laiku. Tikpat kā norunāt ar sevi randiņu pēc daudziem gadiem. Iet? Neiet? Bet kāpēc gan ne? Man taču nekas vairs nedraud. Un te nu tā bija. Daudzi gadi vienā kastē. Laika zoba nodzeldināti papīri, pusjukuši vēstuļu sainīši. Vienaldzīgas dokumentu paciņas, draudīgas tiesu pavēstes. Nolēmu visu pāršķirot. Ārā gan nemetu. Lai stāv – ko var zināt. Nekad nevar būt drošs.

Katra cilvēka pieredze ir unikāla. Katra pienākums – nodot to tālāk, lai citi var mācīties no mūsu kļūdām un lai viņiem ejamais ceļš uz gaismu ir īsāks. Bet ne visi prot un spēj dalīties šajā pieredzē. Ja es varu un protu, vai man ir tiesības to nedarīt?

Reiz es jau visu mēģināju uzrakstīt. Sanāca tīri labi, kaut gan publicēšanas vērts nelikās. Toties ieguvums man pašai bija

varen noderīgs. No tā laika es vairs nebēgu pa sapņiem. Ja arī dažkārt miegā redzu sevi kādā konfliktā, tagad vienmēr izeju no tā kā uzvarētāja. Lai to sasniegtu, bija vajadzīgi astoņi gadi. Vēl pēc diviem iemācījos iet pa ielu bez atskatīšanās. Vēl daži – un pamazām atgriezās baiļu sajūta. Neticēsiet, bet tas bija patīkami. Reti kurš zina, cik jauki ir izjust kaut jel kādas bailes. Iekšā kaut kas sažņaudzas, sirds notrīs, mugurā tirpuļi – skaidri jūtams, ka esi īsts, dzīvs cilvēks.

Ne reizi vien šajos tik garajos gados man ienāca prātā doma – kāpēc? Par ko man tas viss? Ko tādu sliktu es biju izdarījusi? Varēju teikt tikai kā Dezdemonu: „Mans kungs, es grēka neapzinos!” Bet viņu jau tik un tā nožņaudza. Es izdzīvoju. Vienbrīd domāju, ka mani skāruši kādi nezināmi tēvutēvu grēki – kā Bībelē teikts – līdz septītam augumam. Tad apcerēju iespēju, ka varbūt esmu ko ļaunu sastrādājusi kādā iepriekšējā dzīvē. Šajā neapzinājos vēl neko daudz tāda darījusi. Nevarēju jau paspēt.

Tas tiešām bija sen. Vairāk nekā pirms trīsdesmit gadiem. Tomēr daudzi vēl atceras gan tos laikus, gan cilvēkus, gan notikumus, tāpēc es sagrozīšu vietu nosaukumus un cilvēku vārdus. Melot gan negribu. Nav jau jēgas. Viss, kas aprakstīts, tiešām reiz ir noticis un parādīts tā, kā es to uztvēru. Var jau būt, ka ļaudīm no malas tas likās citādi. Droši vien tā bija. Un, protams, nav pateikts viss. Mēs neviens nekad citiem nepasākām visu. Arī sev ne. Jā, un vēl kas jāpasaka: kādam cilvēkam es apsolīju, ka par viņu neviens nekad un nekur neuzzinās. Kaut gan viņš ir miris (un jo īpaši tāpēc), solījums jātur, tātad attiecībā uz viņu šis tas ir samelsts, lai kāds nejauši neizdibinātu patiesību. Bet tas nav būtiski un manas dzīves stāstu nemaina. Arī konkrētais notikums attēlots pilnīgi precīzi.

Mēs esam sabiedriskas būtnes, un daba vai mīlais dieviņš jau pašā sākumā ir devuši mums visiem šādu iespēju. Bēdu vai

pieredzi nevajag nēsāt sevī kā akmeni azotē. Agri atklāju, kā tikt vaļā no smaguma dvēselē. Recepte gauži vienkārša – sadūšoties un izstāstīt visu citiem. To arī iemācījos darīt, kaut gan sākumā tas nemaz nebija tik viegli, kā laikabiedriem varbūt izskatījās. Esmu katru svarīgāku notikumu stāstījusi jau neskaitāmas reizes, un bieži man liekas, ka runāju par kādu citu cilvēku. Reizēm skatos it kā no malas – tā var visu skaidrāk saprast. Arī ap sirdi paliek vieglāk, it īpaši tad, ja izdodas pajokot par diezgan briesmīgām lietām. Ļaudīm patik klausīties, tikai bieži bija grūti ticēt, ka viss ir patiesība. Dažreiz man ticēja, citreiz – ne. Bet kāda tam nozīme?

Dzīvē notiek daudz kā tāda, ko neviens pat pie labākās gribas izdomāt nespēj. Ja visu, kas piedzīvots, gribētu uzņemt filmā, režisors no scenārija vai pusi liktu svītrot kā pārāk neiespējamu. Pat tuvu pazīstami cilvēki bieži vien man neticēja, kaut gan teicu baltu patiesību un nepieliku klāt nevienu nepatiesu vārdu, nevienu nebijušu faktu. Toreiz mēģināju norunāt smagumu no sirds un prāta. Tā vairs nav. Nevajag mani žēlot, un arī toreiz nevajadzēja. Vajadzēja palīdzību, un to es saņēmu. Sirdsmieru sadabūju pati. Bet tas ne visiem izdodas, tāpēc domāju – ir vērts dalīties pieredzē.

Pamēģināšu vēlreiz. Te nu tas ir – mans stāsts.

Tikko biju sākusi studēt un dzīvoju pilsētā. Biju īsts lauku bērns, jo Latvijas mazpilsētas jau tie paši lauki vien ir. Rīga mani māca nost. Mašīnu troksnis un cilvēku puļi nogurdināja, nekādu skaistumu nespēju saredzēt, pat parki šķita nedabiski. Uztvēru to visu kā zobu sāpes: katrs zina, ka tās nav nāvējošas, bet paciest grūti. Patika man tikai studijas un biedri, tomēr ar sava vecuma jauniešiem saprasties bija pagrūti, likās – esam tādi kā atšķirīgi. Īsti labi neiederējos jautrajā pulkā, varbūt tāpēc, ka dzīvoju nevis kopmītnēs, bet pie kādas caur draugu draugiem atrastas laipnas tantes. Radi sprieda, ka man kopā ar citiem būšot par grūtu.

Var jau būt. Es jau skolas laikā biju vairāk tāda malā stāvētāja, vērotāja. Bet varbūt mani tieši vajadzēja iesviest tai barā kā kucēnu ūdenī – lai mēcās peldēt. Tagad sirdī un domās palika tāds kā tukšums, kas prasījās aizpildāms.

Un tā sirds jau bija īpaši tukša. Kurš pieaugušais gan var pilnīgi droši teikt, ka pazīst savu pusaudzi vai jaunieci – bērnu vai citu radnieku, ka gandrīz visu par viņu zina? Ja liktu pacelt rokas, virs vecāku galvām paslietos vai vesels mežs. Ak, kā viņi visi kļūdās – tāpat kā tuvinieki, kā vienaudži. Sīkā auguma, bērnišķīgā izskata un kautrīgās, klusās dabas dēļ mani neviens neņēma par pilnu. Izņēmums bija daži vīrieši, gados vecāki, tie laikam kaut ko spēja samānīt caur nolaistajiem plakstiem, bet tik un tā lāgā nesaprata, ko ar tādu „sīko” lai iesāk, tāpēc, uz brīdi ieinteresējušies, parasti likās mierā. Reiz noklausījās kādu tuvinieku sarunu. Nejutos vainīga – sprieda taču par mani un tādām lietām, par kurām atklāti neviens nerunāja.

– Andiņai acis uz puisiem vien griežas, spīd vien!

– Jā, ņipra gan. Lai dievs dod, ka izdotos tos pašus astoņpadsmit sagaidīt, ka neizskrien pie vīra vēl ātrāk!

– Labi, ka vismaz Lauriņa tāda nav!

– Kas par daudz, tas par skādi! Droši vien paliks vecās meitās, pa savām grāmatām rakņādamās.

– Un tad? Būs zinātniece. Galviņa gudra.

– Jā, kur gan viņa – klusa, kautrīga – vīru dabūs?

– Un nevajag ar. Viņai jau vispār puisi neinteresē.

Laura – tā, protams, biju es. Protams, ka toreiz iebildumus necēlu – lai taču domā, ko grib! Un man tikpat jau neviens neko neprasiņa. Par personiskiem un delikātiem jautājumiem mūsu ģimenē nerunāja, kā tolaik bija parasts. Tas nebija piedienīgi, tātad – nebija pieņemami. Mums, abām pusaudzēm, bija jātiekas ar sevi galā, kā nu pratām. Kā es māku, tā es maunu. Tā pienākas. Protams, ka daži neziņas dēļ nogāja pa burbuli. Dabiskā izlase, tā sacīt, darbojās arī sabiedrībā – ne sliktāk kā džungļos. Arī

sabiedrība par privātiem jautājumiem klusēja, it kā to nemaz nebūtu. Ja vien kāds spētu saskaitīt nelaimes, kas cēlās no šādas noklusēšanas!... Bet arī par tām – kuš, kuš, fui, fui.

Protams, ka puisi man patika – un kā vēl! Bet par kaut ko tādu runāt? Neparko, nebiju radusi savas jūtas izrādīt. Zināju, ka man vienmēr jābūt paraugmeitei, bet tas, kas reizēm perinājās galvā vai sirdī, negāja kopā ne ar kādiem standartiem. Ārēji viss bija augstākajā mērā priekšzīmīgi: abas ar māsu vakaros sēdējām mājās, šaubīgus draugus ciemos neaicinājām, bijām paklausīgas, uzvedāmies rātņi. Par to ne reizi vien tikām publiski slavētas. Ko gan vēl no pusaudža var gribēt? Tikai čaklumu mācībās un labu uzvedību. Pat no skolas ballēm vairījāmies. Nu brīnišķīgi! Kāpēc – tas nevienu neinteresēja. Dzīves ceļš jau likās nosprausts. Bet man nepatika virspusējas, viegļas cilvēku attiecības, un muļķīgas situācijas nevarēju ciest. Ar vienu balli pietika, lai saprastu, ka man tas nav pa prātam – sēdēt vai stāvēt kā aintai un cerēt, ka beidzot kāds nāks un uzlūgs. Vienkārši pazemojoši. Paldies par kūkām – labāk tiešām sēdēt mājās un lasīt. Tā arī darīju un – paliku bez vienaudžu sabiedrības.

Nebija randiņu, nebija tikpat kā nekādu balliņu. Nezināju, cik dažādi var būt puisi un vīrieši, šo ļaužu daļu pazinu gandrīz tikai no grāmatām. Meitenes neraudāja man uz pleca, jo nebiju jau viņējā, droši vien viņu bēdas un priekus nesaprastu, varbūt pat nosodītu. Puiši pret mani izturējās ar bijību un laipni, kaut gan vienam otram, iespējams, patiku tīri labi. Skaitījos stingrā, tātad – pelnījusi cieņu. Un tikai.

Pieaugušo pasaulē ielēcu bez iepriekšējas sagatavošanās, reālos cilvēkus nepazīdama, bez kādas pieredzes savstarpējā saskarsmē. Tiesa, galva bija pilna ar grāmatu gudrībām, bet nezināju jau, kas no tā visa bija gaudi, kas – pelavas. Ja man tagad kāds pajautā, vai tad es negribētu atkal tos 18 gadus, atbildu droši un nešaubīgi: nē, nekad, it nekad es vairs negribētu būt tik dumja. Biju neuzkrītoši mācīta, ka labas meitenes par puisiem

neinteresējas, līdz kādā mistiskā veidā iziet pie vīra. Par to, kur bērni rodas, gan no grāmatām zināju visai smalki, bet ko tas deva, ja nebija ne jausmas, kādas ir normālas cilvēku attiecības?

Viens gan bija skaidrs: pienācis laiks man meklēt tuvu cilvēku un dibināt ģimeni. Dzīvot kopā bez precēšanās, kā tagad pieņemts, tolaik nebija modē. Un īslaicīgas attiecības man nebija pieņemamas. Tās pašas labās audzināšanas dēļ.

Jā, es izvēlējos nepareizo cilvēku. Kāda kolēģe vēlāk, uzzinājusi par manām nelaimēm, pajautāja, cik tad man bija gadu, kad apprecējos. Atbildēju, ka deviņpadsmit. Kolēģe saprotoši pamāja ar galvu:

– Nu, tad jau gan. Tādā vecumā var iemīlēties uzķemmētā āzī.

Tieši tā arī izdarīju. Tikai biju pietiekami stulba un pat nepamanīju, ka tas āzis nemaz tik uzķemmēts nav. Taču tādu kā Arvīds nebija savā mūžā redzējusi ne vecmāmiņa, ne Ome, ne daudzas citas dzīvesgudras un pieredzējušas sievietes – tiesneses, advokātes, milicijas darbinieces, ar kurām man vēlāk sanāca darīšanas. Šai ziņā man neko pārāk daudz pārmest tā kā nevarēja.

Mēs iepazināmies vilcienā. Ir tādas nejaušības, kurām gluži vienkārši jānotiek. Varbūt tās ir jau iepriekš ieprogrammētas kādā milzu datorā. Ieliek tevi, cilvēciņu, tādā programmā un skatās, kas tur sanāks. Vai nesanāks – kā kuro reizi.

Arvīds toreiz bija diezgan glīts vīrietis, ja neskaita cieši sakniebtās lūpas, trūcīgo galvasrotu un apaļo vēderu. Bet smaidot jau lūpas nav sakniebtas, sēžot vēders neko daudz neduras acīs, un man līdz šai dienai daudz svarīgāk liekas tas, kas vīrietim ir galvā iekšā, nevis virsū. Un šajā galvā bija daudz. Viņš bija lasījis vairāk nekā es pati (un tie bija veseli grāmatu kalni), bet atcerējās visu daudz labāk, prata citēt rindām vien un spriest kā profesors. Man bija gluži vai kauns, kad Arvīds noskaitīja O.Vācieša dzejoļa rindas un prasīja, vai nezinu turpinājumu.

Es to vispār nebiju ne lasījusi, ne dzirdējusi. Kad pēc daudziem gadiem dzejoli atradu kopotajos rakstos un izlasīju līdz galam, tik un tā nesapratu, kāpēc tas viņam šķita tik nozīmīgs. Runa bija par dūres nospiedumu krogus galdā:

„Šitā zīme skaidri rāda,
Cik var zemu cilvēks krist,
Līdz ar dūri jāpierāda:
Jo ar dūri nedrīkst sist!”

Kaut kas pravietisks jau tur laikam bija, un šim nieka pantiņam izrādījās liela nozīme, jo norunājām satikties, lai noskaidrotu turpinājumu. To neatradām, bet tā sākās kas cits, kas vilkās gadu desmitiem un lika ciest daudziem cilvēkiem.

Sākums bija tik skaists! Rīgas parki zeltaini čaukstēja rudeniģi klusajos lampu atspīdumos. Svecīšu vakarā bija sakritis sniegs, un mazās liesmiņas mirdzēja gaišās aliņās, tā ka visi Meža un Brāļu kapi mirdzēja kā vesela rūķu ziemas nometne. Vecpilsētas romantika, kas aprakstīta tik daudzās grāmatās. Sirds trīcēja lielā brīnuma gaidās. Vai tas brīnums atnāca? Nezinu. Nezinu. Bieži jutos kā tēva pārmērīgi lutināts bērns. Pie šādas mīlestības izpausmes gan biju pieradusi – mani lutināja vectēvs, kurš mani audzināja tēva vietā. Un tomēr...

Es maz atceros no tā laika. Kāds labs dabas dots spēks kā ar milzu dzēšgumiju iztīrījis no atmiņas lielu daļu to un vēlāko notikumu. Citādi droši vien būtu pārāk grūti dzīvot. Katrā ziņā viss likās jauki. Patiesībā aizdomīgi jauki. Pārāk jauki, lai būtu patiesība. Bet to es sapratu tikai krietni vēlāk. Toreiz vienkārši dzīvoju.

Mēs nekad nestrīdējāmies. Abu viedoklis vienmēr saskanēja. Brīnišķīgi, vai ne? Arvīds vienmēr man izdabāja, pat sīkumos. Nemaz nepamanīju, ka patiesībā netieku uzklautā, mani tikai lolo kā tādu jauku, nesaprātīgu kustonīti. Viņš šķietami neliekuļoti priecājās par to, par ko jūsmoju es. Vienmēr plati smaidīja, kad es smējos. Pats gan smējās ļoti reti, un tas sanāca

kaut kā nedabiski, it kā tēloti. Tagad es vienmēr uzmanos no cilvēkiem, kuri neprot smieties, un turos no tādiem pa gabalu. Ja biju sašutusi, dusmojās arī viņš, protams, uz vainīgo, ne jau uz mani. Daudz spriedām par literatūru, manām studijām. Un neba nu visu laiku tikai runājām.

Arvīds... Ikdienā es visbiežāk viņu sauca par Tēvocīti. Viņš bija dzimis krietnu laiku – veselus astoņus ar pusi gadus – pirms manis. Tā bija gandrīz puse no maniem astoņpadsmit. Tādus onkuļus taču vajadzēja uzrunāt uz „jūs” un izrādīt pienācīgo cieņu. Pirmoreiz dzirdot viņa vecumu, man paspruka smieklis, un reizē arī ne visai pieklājīgs izsauciens – „Tēvocītis!” Jokot bija vieglāk nekā cienājamo vīru uzrunāt vārdā, un pamazām šī iesauka pielipa tā, ka neviens Arvīdu vairs citādi nesauca, ja nu vienīgi paša māte un daudzie iestāžu darbinieki, ar kuriem vēlāk sanāca runāt. Tiešām dīvaini – kāpēc man viņu bija tik grūti uzrunāt vārdā? Vai aiz tā kas slēpās? Varbūt tā bija tikai jaunas meitenes kautrība?

Neizskrēju arī pie vīra uz līdzenas vietas. Pazišanās ilga vairāk nekā pusgadu. Tas skaitījās pietiekami. Arvīds bieži ciemojās pie manas mammas un citiem radiem, bija laipns, visiem izdabāja, nekad nestrīdējās. Neviens atklāti neiebilda, tomēr tā kā turējās nomaļus. Vēlāk visi teica, ka bijušas kādas neskaidras aizdomas, bet bez reāla pamata. Bieži ierados pie viņa darbavietā, iepazīnos ar kolēģiem. Tie neteica ne labu, ne ļaunu. Varbūt viņiem bija vienalga.

Dažas reizes viesojos arī Arvīda dzīvoklī, pareizāk sakot, midzenī. Viņš mīta tur kopā ar māti. Tādu strādnieku kvartālu mazdzīvoklišu Rīgā ir bez skaita, bet man nekad nebija gadījies redzēt kādu no iekšpuses.

Savā prātā nabadzību iedomājos tā: spodri izberzta maza virtuvīte, malkas plīts ar balsinātu virsu, balta nodilusi grīda ar tamborētu lupatu celiņu, veci, bet tīri, no mazgāšanas apspuruši aizkari un papīra abažūrs lampai. Jā, un vēl paštaisītas mēbeles

un balts, rūpīgi salāpīts galdauts. No tā visa nebija ne miņas, un, ja bija, tad pavisam citā kvalitātē.

Nelielajā divstāvu mājā ieeja bija no sētas puses, iepretī malkas šķūnišiem. Trepes izslaucītas, tomēr oda pēc kaķiem. Otrajā stāvā pievienojās atejas smaka – šī iestāde bija visam stāvam kopēja, tāpēc atradās gaitenī. Tikko pār sliekšni pārkāpusi, jau stāvēju virtuvē. Pirmā acis krita kaila, nokūpējusi, mušu aptaisīta četrdesmit vatu spuldzīte, kas skumīgi karājās plikā vadā. Nāsīs iesitās stipra vecu zivju smaka. Ar to bija piesūcies lupatu kājsslauķis pie durvīm. Dabiski, jo tur mēdza mieloties kaķis, pareizāk sakot, kaķene. Tā, zem krēsla pabēgusi, ļaunīgi blenza uz mani. Manas nākošās vīramātes milule. Istabā mitinājās arī runčuks, ar kuru sapratos visai labi. Man gandrīz vienmēr mājās bijuši kaķi, un parasti nāk klāt arī tādi, kas svešiem lāga nedodas rokā. Bet šis nerādījās ne tuvumā. Tā vien likās, ka Baltiņš neviļus pauda savas saimnieces nostāju. No tā laika man diez ko nepatīk baltie minči, vismaz vajadzīgs kāds laiks, lai pierastu.

Virtuves sienu krāsu nevarēja noteikt. Kaut kas līdzīgs – tā kā tumši zaļgani brūngans – bija tālaika publiskajās tualetēs. Bēdīgi rēgojās vecs, noķepis virtuves skapītis un tāds pats drēbju skapis. Tie laikam kādreiz bijuši tumši brūni. Pirmajā brīdī likās, ka loga telpā vispār nav. Tas izrādījās pilnībā aizklāts ar kaut ko veciem aizkariem līdzīgu, jo izgāja nevis uz āru, bet uz kopīgo koridoru tieši pretī kopīgajai aitejai. Gaitenja pretējā pusē neredzējās iesāņus bija logs uz sētu. Kaut cik tīra bija tikai balto podiņu plīts un vaskadrāna uz skapīša.

Istabā nelikās tik ļauni. Te ieplūda saules gaisma, jo fasāde bija vērsta pret rietumiem. Mēbeles bija dažus gadu desmitus jaunākas, arī prāvais grāmatplaukts kūsāja no pārpilnības. Sienas nelikās tik drūmas. Tās reiz bijušas gaiši zaļas (vai zilganzaļas?) ar brūniem raibumiņiem. Pat grīda gluži tīra, tikai kaķu spalvas mētājās visās malās. Dzīvoklis brēktin brēca pēc remonta. Tik nolaistu māju savu mūžu nebiju redzējusi. Nodomāju, ka

remontēts te nav vismaz gadus piecpadsmīt. Biju nedaudz kļūdījusies – laika zobš netraucēts bija grauzies veselus divdesmit divus gadus.

Līdz tam man nebija nācies saskarties ar Rīgas proletariāta pārstāvjiem. Lielpilsētā dzīvojošie radi visi bija inteligēnti cilvēki, kas nāca no turīgām, izglītotām ģimenēm. Ja arī Sibīrija bija papostījusi veselību un mantu, tad nebija atņēmusi skaistuma izjūtu un kārtības mīlestību. Te no malu malām dvesa miesas un gara nabadzība.

Visur jūtami trūka sievietes roku. Toreiz jau runājām par precēšanos, un es zināju, ka te dzīvo arī mana nākošā vīramāte, bet par šo personu nekādas ilūzijas neloloju. Cik varēja nojaust no skopajām frāzēm, ko dēls šad tad veltīja savai radītājai, tā par savu atvasi neko daudz neinteresējās, un abu attiecības labākajā gadījumā bija pavēsas. Vienu gan viņš bija pavēstījis ar lielu lepnumu: mamma strādājot VEFā par inženieri. Pabrīnījos – kas tad tur tik īpašs? –, bet neko neteicu. Ārpus pilsētas mamma esot bijusi tikai divas reizes mūžā – jaunībā ekskursijā un vācu laikā obligātajos lauku darbos.

Par tēvu pats Arvīds neko lāga nezināja, tik vien, ka šī persona pazudusi no ģimenes redzesloka vēl pirms viņa dzimšanas, tagad dzerot, dzīvojot kaut kur Rīgas otrā pusē un sieva viņu dauzot ar grīdas lupatu. Pat šīs izsmēlošās informācijas avots bija anonīms. Vienkāršāk būtu bijis pateikt, ka tēva nav, un nav arī bijis. Tā jau gadās – pēckara laiks... Šis bēdīgais fakts bija uz topošo personību atstājis graujošu iespaidu. Vismaz tā viņš vēlāk (kad tas bija izdevīgi) apgalvoja.

Vēl esot bijusi vecmāmiņa, kas mirusi, kad zēnam apritējis piecpadsmīt gadu. Tā esot bijusi laba, tikai visu laiku „runājusi”. Drīz uzzināju, ko šis termins nozīmē – arī vīramātei piemita šis jaukais paradums, tikai mazākā mērā. Es gan to saucu par nemitīgu burkšķēšanu. Bet vārdus jau katrs var izvēlēties pēc savas patikas, latviešu valoda ir pietiekami bagāta un pacietīga.

Vectēvs, Latvijas laika cietumsargs un krietns iemetējs, bija laimīgi aizbēdzis no šīs dzīves uz labāku pasauli jau pirms kara un mantojumā atstājis vien sev veltītos sievas monologus, ko tā nepagurdama skaitījusi vēl gadu desmitus.

Mēģināju iztēloties mazajā divpadsmīt kvadrātmētru istabiņā starp mūžīgi rūcošu vecmāmiņu un vienaldzīgu māti augam mazu puisīti. Man no sirds sametās Arvīda žēl. Un ja tam vēl pieskaita stiprāko un veiksmīgāko bērnu pārestības sētā un skolā, pusaudža gadu migrēnas lēkmes, fiziskā vājuma izraisīto mazvērtības apziņu... Tā auga tūkstošiem nomales bērnu tajā grūtajā laikā. Un tomēr viņš bija mēģinājis izrauties. Pabeidzis vakarskolu, iestājies Ļeņingradas kinotehnikas institūtā. Bet vietu sabiedrībā tā arī neatrada, palika viens, sava ceļa gājējs. Tuvu draugu viņam nebija, tikai darbabiedri, kuru attieksme drīzāk bija iecietīgi rezervēta.

Ilgi pētīju divaino mitekli. Likās savādi, ka cilvēks nodziwo tādā alā divdesmit sešus gadus un neko nemēģina mainīt. Ja es būtu vecāka, man rastos aizdomas, ka kaut kas nav kārtībā, bet toreiz tikai izjutu vēlēšanos palīdzēt, visu pārmainīt, iztīrīt, izrotāt. Tik ļoti gribējās būt labai, par kādu rūpēties un gādāt. Biju pārliecināta, ka arī abiem dzīvokļa iemītniekiem tas būtu pa parātam.

Liktenīgo lēmumu jau biju pieņēmusi. „Mēs esam atbildīgi par tiem, kurus pieradinām”, teica Lapsa Mazajam Princim. Tā es tiešām toreiz domāju. Un tomēr... Nebiju īsti pārliecināta, ka esmu sastapusi īsto cilvēku. Drīzāk tā tiešām bija atbildība par otru, rūpes un pieķeršanās, kas mani bīdīja uz izšķirošo soli. Vienkārši centos rīkoties pareizi. Diez vai arī vainīga bija tikai un vienīgi jaunība. Manuprāt, sievietes uz līdzīgiem grābekļiem kāpj arī visai cienījamā vecumā. Bet toreiz vēl par tādām lietām it neko nezināju. Drīzāk vienkārši rīkojos kā dziesmiņā: „Kas pirmais atnāks, tam piederēšu...”

Kad pateicu savu lēmumu citiem, tikai viena draudzene

skaidri un gaiši mēģināja mani atrunāt un iestāstīt, ka neesmu izvēlējusies pareizo cilvēku. Citi deva neskaidrus mājienu, ka nevajag steigties, ka vispirms jāpabeidz augstskola un tamlīdzīgi, bet atklātu valodu neviens nerunāja. Ja nu iebilda pret pašu precēšanos kā tādu, bet arī bez īsta pamatojuma. Nu gluži kā mūsdienu seriālā, kur visas nelaimes ceļas no tā, ka cilvēki savā starpā no sirds atklāti neizrunājas.

Apprecējamies vasarā. Kāzas tiem laikiem bija puslīdz pieticīgas – tikai vistuvākie cilvēki. Man gan to sanāca daudz – ap četrdesmit. Arvīdam atbrauca tikai māte. Bija aicināti arī darbabiedri, bet tie neparādījās. Vēlāk uz darbu atnesa dāvanu un taisnojās, ka nokavējuši autobusu. Var jau būt. Lai nu kā, pēc viņiem neviens īpaši nesēroja. Kāzājāmie vecmāmiņas lauku mājā, kas bija izkopta kā paradīzes stūrītis. Par upuri krita tītartēvs un dažas vistas. Vecā Plūme deva daudz trekna piena, un dārzā visādu labumu bija atliku likām. Vecmāmiņa un tante bija varenas saimnieces, arī jautrības bija diezgan.

Un tomēr visam cauri vijās kāda dīvaina, grūti uztverama noskaņa, tāda kā skumīga nots. Kā vēlāk noskaidroju, Arvīds nevienam tā īsti nepatika, kaut gan šīs sajūtas cēloņus nevarēja skaidri formulēt. Katrs bija klusībā pats pie sevis nobrīnījies, jo tai nebija nekāda taustāma pamata. Arvīds nedzēra, nesmēķēja, tuvākajiem radiem visādi izdabāja un neuzkrītoši pieglaimojās. Viņš klaji izrādīja prieku, ka uzņemts plašajā, vecajā radu saimē un nelikās zinīs par to, ka sagaidīts diezgan vēsi. Droši vien visi bija uztvēruši šai cilvēkā kaut ko neīstu, mākslotu, bet katrs nodomājis, ka tā liekas tikai viņam – nekādu pierādījumu jau nebija.

Dīvainu sajūtu radīja kaut vai sarunas vārdu izvēle vien. Tā nepatika ne lielajiem, ne bērniem. Mazie, juzdami ko viltotu un nebūdami droši, vienkārši turējās pa gabalu un neielaidās nekādos kontaktos. Pielabināšanās nelīdzēja, viņi pieklājīgi paņēma piedāvāto cienastu un aizlavījās prom. Lielie nevarēja

vien nobrīnīties par neaptveramo mīļvārdu birumu vietā un nevietā. Ik pa brīdim Arvīds kādam vārdam priekšā piesprauda „maz–” vai „mīļ–”, nereti arī abus divus. Ja apzīmējums „mazmīlsieviņa” vai kas tamlīdzīgs, vēl intīmāks mājas kārtībā likās pieņemams, tad, publiski izteikts, vairs nemaz nelikās jauks. Ja uzrunas objektam gadu vai cienīguma dēļ šāds vārdu papildinājums nekādi nederēja, viņš lietoja salikumu, piemēram, „mīļā Ome” vai „mīļā Irēna”. Mazandiņa-Mīlandiņa, dzirdot sevi pieminam, pabolīja baltas acis un, ja arī atsaucās, tad likās mīļvārdu nedzirdam. Pēc daudziem gadiem es tikai tāpēc neaizgāju uz Austras Pumpures koncertu, ka tā nosaukums bija „Mīldziesmiņas”. Vēl tagad, ko tamlīdzīgu dzirdot, man sametas šķērma dūša.

Kronis visam tomēr bija Arvīda visiecienītākais mīļvārduš – „kņuk”. To viņš lietoja bieži jo bieži un izcelsmi piedēvēja man. Protams, es neteicu „kņuk”. Varbūt esmu visai dīvaina, bet ne jau tik ļoti. Patiesībā dažkārt kādā intīmākā brīdī šad tad grasījos ko bilst, bet sakautrējos un apklusu, tā ka sanāca pēkšņi apraut elpu un atskanēja tāds kā kluss aizdvesiens. Ne vārdiem, ne burtiem tāds nav atdarināms, un izteikt to varētu dažādi, protams, arī kā „kņuk”, ja vien būtu kāda vajadzība. Nez kāpēc Arvīdam neienāca prātā, ka tas, kas der un varbūt pat pietāv (ceru vismaz, ka man sanāca piemīlīgi) ļoti jaunai meitenei divvientulības brīžos, varbūt nemaz nav tik piemērots nobriedušam vīrietim plašākā sabiedrībā.

Tāpat arī es publiski reti tiku nosaukta vārdā. Sākumā Arvīds mani dēvēja par susuriņu, kas vēlāk tika saīsināts par susīti, tad par kņukuriņu vai vēl kā citādi. Lai gan tas bija mīļi domāts, nekādu prieku vis neizjutu, parasti kaunējos, it īpaši tad, ja apkārt bija sveši cilvēki. Kamēr mani tuvinieki aprada ar jaunā paziņas (vai radnieka) dīvainībām, gadījās ne viena vien komiska situācija un man bieži nācās sarkt. Ko lai dara – nekādi nepratu iemācīt taktu un mēra sajūtu cilvēkam, kurš ir vecāks un

(tagad gan tas liekas neticami, bet toreiz tiešām tā bija) daudzās lietās arī gudrāks par mani. Bet vai tad tas vispār ir iespējams?

Tikai daudz vēlāk es apjautu, no kurienes daļa šādas dīvainas izteiksmes nāk. Tas bija tad, kad jau spēju uz Arvīdu un situācijām paskatīties it kā no malas. Tie taču bija mani pašas vārdi un pat veseli teikumi, tikai īpatnējā veidā sagrozīti un līdz nelabumam atkārtoti. Kāpēc viņš tā rīkojās? Nudien nezinu. Varbūt tāpēc, ka viņam tie patika, varbūt lai izdabātu man. Pamazām ievēroju, ka Arvīds visai labprāt atkārtoto vienus un tos pašus teicienus, pat veselus tekstus, nomainīdams i ne balss intonāciju, ja tie viņam nez kāpēc bija pa prātam.

Un es pati? Vai tiešām es vienīgā neko nejutu? Kas tā bija par apmātību? Vai aklā mīlestība, kas bieži tiek piesaukta un daudz-ināta? Tagad es stipri šaubos, vai tā vispār bija mīlestība, un skaidri atceros, ka daudz ko nojautu. Bet tam nebija nekāda reāla pamata, tāpēc visādus netveramus niekus neņēmu vērā. Padomju laikos jau par tādām lietām kā sirdsbalss, gaišredzība un tamlīdzīgām blēņām nebija pieņemts runāt. Arī domāt ne. Es skatījos otrā cilvēkā kā spogulī, redzēju pati savu atspulgu un turēju to par viņa dvēseli. Man patika tas, ko redzēju. Īstais Arvīds prasmīgi slēpās aiz šī tēla un tā panāca visu, ko vien vēlējās. Pagāja daudzi gadi, līdz iemanījās aiz gludās, mānīgās virsmas saskatīt viņa īstos, izkēmotos vaibstus. Lai arī patiesībā pa pusei dzīvoju sapņu un grāmatu valstībā, tomēr zināju, ka vīrieši, kuri pilnīgi un absolūti rēķinās ar sievietes vēlmēm un vajadzībām, ir retums. Arvīds to prata lieliski. Viņš gandrīz vienmēr bija ar mani vienisprātis un izdabāja kā dienā, tā arī naktī. Ja gadījās kāda sika kļūme, pietika ar niecīgu neapmierinātības izpaušmi, lai viss nekavējoties tiktu izlabots.

Bija viena lieta, par kuru Arvīds nevarēja vien nobrīnīties un ko es pati arī neizpratu. Viņš to sauca par niķiem, es iztiku bez kāda apzīmējuma, jo par to nerunāju. Tās bija pamatīgas raudāšanas lēkmes, kam it kā nebija iemesla vai arī tas bija visai niecīgs, dīvaina nomācoša sajūta bez reāla izskaidrojuma. Pārlicība, ka

par visu labo, kas man tika dots, būs kādreiz, vēlāk, nežēlīgi dārgi jāmaksā ar visu, kas man pieder – miesu, mantu, dvēseli. Tā, it kā būtu noslēgts līgums ar velnu, no kura nekādā veidā nevar vaļā tikt, jo parakstīts ar asinīm. Kad šīs lēkmes uznāca, jutu, ka Arvīds tikai ar pūlēm slēpj savu neapmierinātību. Mēģināju ko skaidrot, bet netiku lāgā uzklausīta vai ņemta vērā. Varbūt viņš saprata pārāk labi, tikai neizrādīja. Bet varbūt arī tiešām domāja, ka tie tādi bērni niķi vien ir – ko citu lai cienījams kungs teiktu par tādu trādirīdi bez nopietna iemesla?

Vēlāk – daudz vēlāk – iemācījos savas izjūtas precizēt un saprast. Tās bija gaišredzībai līdzīgas priekšnojautas, īsi mirkli, kas ļāva ieskatīties nākotnē. Tagad zinu, ka šīs spējas man piemīt un reizēm izpaužas pat smieklīgos sīkumos. Necenšos tās izmantot un attīstīt. Man nepatīk skatīties nākotnē, labāk cenšos to veidot. Nekad neielaižos ar zilniecēm un čigānietēm. Nākotni gribu sagaidīt aci pret aci, lai kāda – laba vai slikta – tā būtu.

Sākums likās tīri jauks, protams, ja neskaita saspiesto mitināšanos šaurajā dzīvoklītī. Tur nu labuma bija maz. Tumšajā virtuvē nolikām dīvānu. Tāda bija jaunlulāto ligzdiņa – bez viena gaismas stariņa. Simboliski, vai ne? Protams, pirms tam visu kārtīgi izberzu un izsviedu ārā zivjaino lupatu kājslauķi, kas vairs nebija glābjams.

Ar vīramāti bija grūti. Līdz šai dienai nesaprotu, kā viņa piekrita kopdzīvei. Laikam baidījās, ka dēls aizies no mājām kur tālu – viņš darīja lielu daļu mājas darbu. Vīramāte visu laiku staigāja no istabas virtuvē, tupēja pie plīts un pīpēja papirosus, pūzdama dūmus kurtuvē. Tikko sāku ko darīt, kaut vai gatavot ēst vai mazgāt traukus, resnā sieva iestājās durvīs un klusēdama nicīgi skatījās. Teikt neko neteica, bet pietika jau ar to pašu. Turklāt novērošanas rezultātus viņa agri vai vēlu izpauđa skaļi, istabā savā nodabā burkšķēdama. Kamēr šī cienījamā persona vēl strādāja, tas bija kaut cik paciešams, bet, kad aizgāja pensijā... Varu iedomāties, kādu atvieglojumu izjuta darbabiedri.

Ja cilvēks vienā vietā nostrādājis vairāk nekā 25 gadus, parasti rodas vairāk vai mazāk ciešas saites ar kolēģiem, kas redzēti diendienā. Vīramāte nekad nepieminēja ne darbu, ne kādu no lielās rūpnīcas cilvēkiem. Gadu pēc aiziešanas pensijā ieradās arodbiedrības pārstāve ar puķēm un vafeļu tortīti. Laikam tāda bija tradīcija – apsveikt ilggadīgos darbiniekus, kuri aizgājuši pelnītā atpūtā. Vīramāte viesņu pat nepaaicināja istabā, tikai piedāvāja apsēsties turpat virtuvē uz mana dīvāna. Brīdi neveikli patērzējusi, nabadzīte aizgāja un vairs nekad netika redzēta.

Draudzeņu vīramātei, šķiet, vispār nebija. Šad tad tikai viena no kaimiņienēm, pusmūža sieviete, ienāca aizņemties naudu – it kā ar draudzenes tiesībām – un tad kādu laiciņu pieglaimīgi patērzēja. Vēl viena sūtīja apsveikuma kartiņas uz 8. martu un Jaunajā gadā. Tik vien tās sabiedriskās dzīves...

Ir jau grūti resnam cilvēkam, to es tagad labi zinu, pati nēsāju līdz pāris lieku ūdens spaiņu diendienā. Bet sevi nolemt pilnīgai nekustībai? Tas tomēr nekā laba nedod. Savas dienas vīramāte vadīja, sēžot pie ieslēgta televizora ar grāmatu rokā. Bieži vienlaikus skanēja radio. Reizēm, aizrāvusies vai domās nogrimusi, viņa ar pirkstiem berzēja savu trekno, ļumīgo miesu, ik pa brīdim nolaizīdama pirkstus. Viss, kas šo svētļaimīgo stāvokli iztraucēja, viņu saniknoja. Tad sākās nebeidzami monologi, kurus neviens nepārtrauca un no kuriem dzīvokļa šaurības dēļ nevarēja aizbēgt. Sevi vīramāte tajos dēvēja par „cilvēku.”

– Cilvēkam te katru dienu jāmokās! – viņa pukstēja, pa reizi slaucīdama ar slotu tos pāris kvadrātmetrus istabas grīdas, ko neaizņēma mēbeles.

– Nu jau cilvēks vairs nevarēs mierīgi paklausīties radio! – šādi protesti bija dzirdami katrreiz, kad palūdzu to izslēgt, ja jau reiz darbojās televizors. Tik augstprātīgu nekaunību gan atļāvos tikai tad, ja nākamajā dienā bija gaidāms eksāmens.

Diemžēl starp māti un dēlu nevaldīja ne mazākā saskaņa, par ko gan īpaši nebrīnījos. Katru dienu viņi strīdējās. Iemesls

parasti bija niecīgs, bet izpildījums pamatīgs. Es neiejaucos un arī, būdama ar vīramāti divatā, neielaidos nekādās diskusijās. Ja nu man akurāt piekasījās, neuzkrītoši parādīju zobīņus, droši un stingri liekot saprast, ka labāk mani neaiztikt. Protams, viss palika pieklājības robežās. Ja tuvumā bija Arvīds, tad gan sākās lielāks lērums, jo viņš, gods kam gods, vienmēr nostājās sievas, nevis mātes pusē.

Drīz vien sāku strādāt. Šur tur piepelnīties bija nepieciešams, jo ar Arvīda simtpiecdesmit rubļiem „uz papīra” nekādi nepietika divu cilvēku iztikai, kaut arī stipendiju, kā jau kārtīga studente, saņēmu vienmēr. Mācīties vajadzēja – vienīgā iespēja izrauties no šī midzeņa bija pabeigt studijas un sameklēt darbu, kur dod kaut jel kādu mitekli.

Bērnus, dzīvodami tādos apstākļos, protams, neplānojām un atbilstoši tālaika apstākļiem arī mēģinājām šo to lietas labā darīt... Tomēr pēkšņi izrādījās, ka esmu stāvokli. Tas bija tik negaidīti – es būšu māmiņa! Jutos priecīgi pārsteigta, jo bērni man bija pierasta lieta, tādus auklēju jau no mazām dienām, gan lielākus, gan pavisam sīciņus. Pašai savs – tas noteikti būs pavisam citādi. Un uz ilgu laiku.

Jau ārsta kabinetā sāku domāt, kā visu nokārtot, lai nebūtu jāpārtrauc mācības. To nedrīkstēja nekādā gadījumā, jo tad viss ievilkto vēl uz kādu gadu. Un pēc tam jau mazais nekur nepazudīs, tam tāpat būs nepieciešamas rūpes un laiks. Prieka un jaunu domu pārņemta, traucos mājās, bet... pirmoreiz saņēmu īsti aukstu dušu. Pirmoreiz Arvīds nebija ar mani vienisprātis. Apjucis viņš nedroši bilda:

– Varbūt labāk nevajag?...

Apmulsusi stāvēju kā sālsstabs un klusēdama skatījos vīrā. Labi sapratu, kas man tiek piedāvāts. Nekad, nemūžam, neparako! Izlasījis atbildi manās acīs, viņš zibenātri mainīja virzienu un sāka jūsmot par gaidāmo mazulīti. Tas gan uzreiz nepadevās tik labi kā parasti. Pamazām nomierinājos, bet kaut kādas šaubas